

Przemysław Stawarz
Uniwersytet Łódzki
Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r.

Ksiądz Pułkownik Józef Panaś (1887–1940) Kapelan Legionów Polskich, działacz polityczny i publicysta¹

Cel pracy i uzasadnienie podjęcia tematu

Podstawowym celem niniejszej rozprawy doktorskiej jest zaprezentowanie dorobku i działalności ks. płk. Józefa Panasia, wybitnego duszpasterza, dzielnego legionisty i żołnierza, a także polityka, publicysty oraz działacza ludowego okresu międzywojennego. Nie jest on osobą powszechnie znaną i – jak dotychczas – nie zyskał też należnego mu miejsca w historiografii. Zdziwienie budzić może fakt, że bohater dysertacji z całą pewnością był postacią nietuzinkową i barwną, a potraktowano go w literaturze wręcz marginalnie. Autor podjął próbę analizy roli ks. J. Panasia w funkcjonowaniu Legionów, walkach o Przemyśl oraz pracy duszpasterskiej w Wojsku Polskim. Rozważył też wpływ księdza na działalność ruchu ludowego, próbował określić stopień oddziaływania jego publicystyki społeczno-politycznej na oblicze ideowo-programowe opozycji antysanacyjnej. Nie pominął również kwestii pozycji ks. J. Panasia w strukturach konspiracji lwowskiej.

Prezentowana biografia ks. płk. Józefa Panasia (1887–1940) ukazuje sylwetkę zacnego kapelana legionowego oraz żołnierza. Jest on postacią prawie nieznaną, aczkolwiek zasłużoną na wielu polach działalności społecznej, politycznej, jak i publicystycznej. Pełnił funkcję kapelana II Brygady Legionów Polskich, był jednym z głównych oskarżonych w procesie legionistów, uwięzionych po przebieciu przez II Brygadę frontu pod Rarańczą w lutym 1918 r. Był też jedną z barwniejszych postaci w ruchu ludowym lat 30. XX wieku. Dotychczas brak opracowania o charakterze naukowym, które by prezentowało wszystkie aspekty jego życia. Aktywność bohatera pracy zaznaczyła się na gruncie posługi zarówno kapelańskiej i żołnierskiej, a także w wymiarze politycznym i redaktorskim.

Od początku aktywności społeczno-politycznej związany był ze środowiskiem, z którego się wywodził. W życiorysie ks. J. Panasia można wyróżnić okres

¹ Prezentowana dysertacja została przygotowana w Katedrze Historii Polski i Świata po 1945 r. Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. nadzw. dr. hab. Leszka Olejnika. Recenzowali ją: prof. zw. dr. hab. Romuald Turkowski i prof. nadzw. dr. hab. Robert Majzner. Publiczna obrona rozprawy odbyła się 14 VII 2016 r. w IH UŁ.

nauczania w szkole: w Odrzykoniu, gimnazjum w Sanoku i Przemyślu oraz Seminarium Duchownym w Przemyślu. Następnie działalność w „Sokole” i Drużynach Bartoszkowych zawiodła młodego katechetę z Dobromiła w szeregi II Brygady LP, gdzie został kapelanem. Wraz z Legionami przeszedł cały szlak bojowy. Wiódł on od walk pod Nadworną i Mołotkowem w październiku 1914 r., poprzez marsze i potyczki na Podlasiu w lecie 1915 r. po przekroczeniu Bugu 20 sierpnia i Polesie Wołyńskie. W 1915 r. pod Kostiuchnowką ks. J. Panaś został ranny. Po wyleczeniu ran walczył pod Stochodem. Po kryzysie przysięgowym kapelan pozostał w II Brygadzie LP. Na wieść o podpisaniu 9 II 1918 r. traktatu brzeskiego, jego brygada przerwała front pod Rarańczą. Został internowany i uwięziony. Za złamanie przysięgi groziła mu kara śmierci. Był sądzony w procesie, który znany jest pod nazwą Marmaros-Sziget. Jednak w wyniku klęski państw centralnych J. Panasia oraz pozostałych oskarżonych objęła amnestia. Następnie – począwszy od listopada 1918 r. – bohater pracy uczestniczył w walkach z wojskami ukraińskimi o wschodnie granice Polski w obronie Przemyśla i Lwowa.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę piastował stanowisko dziekana, czyli zwierzchnika duszpasterstwa WP w Galicji Wschodniej. Od września 1919 r. w DOG Lwów, a od 1 XI 1921 r. pełnił funkcję dziekana w DOK nr X w Przemyślu. Pełnił wówczas funkcję proboszcza, w randze podpułkownika. Za udział w walkach w latach 1914–1918 został uhonorowany wysokimi odznaczeniami: Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy, Orderem Odrodzenia Polski IV klasy, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie), Gwiazdą Przemyśla, Krzyżem Obrony Lwowa i austriackim Krzyżem Zasługi Kapelana Wojskowego. W 1924 r. ks. J. Panaś znalazł się na jednym z czołowych miejsc listy starszeństwa oficerów duszpasterstwa WP. W okresie tym poświęcił się głównie pracy wychowawczej i religijnej wśród żołnierzy. Wyrazem tego był wydany w 1925 r. w Przemyślu „Katechizm Obywatelski”². Był przeciwnikiem zamachu majowego, o czym szczególnie świadczy dramatyczny gest z uroczystości pogrzebowych ku czci ofiar tych wydarzeń (17 V 1926 r.), kiedy to zerwał ze swego munduru ordery i rzucił pod nogi głównego wykonawcy przewrotu, gen. Gustawa Orlicz-Dreszera, po czym opuścił ceremonię. W konsekwencji tego czynu ks. J. Panaś dnia 30 IX 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku z rozkazu biskupa polowego WP Stanisława Galla. Kolejną płaszczyzną aktywności życiowej J. Panasia stała się działalność polityczna. Związał się z PSL „Piast”, a później z SL na terenie Małopolski, stając się bliskim współpracownikiem m.in. Wincentego Witosa. Wybór taki świadczył o przywiązaniu ks. J. Panasia do systemu demokracji parlamentarnej. Oponował on wówczas przeciw złu w postaci coraz bardziej zarysowujących się tendencji autorytarnych, których zwieńczeniem była konstytucja z 1935 r. Prowadził aktywną działalność społeczno-polityczną i publicystyczną w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Jego cenne artykuły ukazywały się na łamach wielu periodyków, zwłaszcza w „Gazecie Grudziądzkiej”, „Zielonym

² J. Panaś, *Katechizm Obywatelski*, Przemyśl 1925. Książeczkę tę wydrukowano jako manuskrypt do wyłącznego użytku DOK nr X w Przemyślu.

Sztandarze”, „Piaście”, „Polsce Zbrojnej” oraz „Myśli Niepodległej”. Natomiast wspomnienia bohatera pracy ukazały się w „Panteonie Polskim” i „Szańcu”. Kapelan wykazywał dużą aktywność publicystyczną, pracując w redakcjach prasowych: „Polonia” w Katowicach, „Gazeta Powszechna” w Krakowie oraz „Nowy Kurier Lwowski” we Lwowie. Publikował też w tygodniku „Placówka” w Warszawie, gdzie poruszał sprawy polityczne i gospodarcze Małopolski Wschodniej. Następnie wraz z wybuchem II wojny światowej kapelan pokazał ponownie niezwykłą determinację, odwagę, oddanie sprawom kraju i walce o jego niepodległość, tym razem z sowieckim okupantem.

Baza źródłowa pracy

W poniższym opracowaniu wykorzystano materiały z zasobów kilku archiwów, w tym przede wszystkim Centralnego Archiwum Wojskowego. W CAW autor przeprowadził kwerendę źródłową w szczególności w następujących zespołach: akta II Brygada LP i PKP, Departament Wojskowy NKN, Legionu Wschodniego, WBH oraz Komisji Wojskowej TRS. Nadto dokonano kwerendy teczki personalno-odznaczeniowej bohatera pracy.

Uzupełnieniem materiałów znajdujących się w CAW są akta NKN przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. W skład tych akt wchodzi takie zespoły, jak: Departament Wojskowy NKN, PKP oraz Prezydium i Komisja Wykonawcza NKN. W rozprawie tej wykorzystano także materiały archiwalne znajdujące się: w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (pomocne okazały się takie zespoły jak, m.in.: Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej, Stronnictwo Ludowe, Urząd Wojewódzki we Lwowie oraz Archiwum Zofii i Jędrzeja Moraczewskich), Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, Archiwum Państwowym w Toruniu, Bibliotece Narodowej w Warszawie i Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Ponadto autor prowadził też kwerendę w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie.

Należy podkreślić, że nieocenionym źródłem informacji przy pisaniu niniejszej rozprawy, okazały się pamiętniki ks. J. Panasia, a także pamiętniki Jana Hupki, Stanisława Dzierzbickiego, Augusta Krasickiego oraz Mariana Porwita. Odtwarzając posługę bohatera pracy, autor wielokrotnie posługiwał się pamiętnikami i wspomnieniami innych kapelanów legionowych: Kosmy Lenczowskiego, Władysława Antosza, Kazimierza Nowiny-Konopki oraz Wiktora Kwapińskiego.

Uwzględniono także bogatą literaturę przedmiotu, a szczególnie poświęconą działaniom zbrojnym II Brygady LP, z którą ks. J. Panaś przemierzył cały szlak bojowy. Na szczególną uwagę zasługuje praca Henryka Lewartowskiego, Bolesława Pochmarskiego i Józefa Teslara, która ilustruje proces formowania podstawowych oddziałów II Brygady LP oraz udział w toczących się walkach od 1 X 1914 r. do czerwca 1915 r. w Karpatach Wschodnich, Besarabii i na Bukowinie. Z nowszych prac warto odnotować monografię II Brygady LP opracowaną przez Stanisława Czerepa. Sięgnięto również po opracowania trzech autorów:

Wacławy Milewskiej, Janusza Tadeusza Nowaka i Marii Zientary, a także po monografię Michała Klimeckiego i Krzysztofa Filipowa. Pomocna była także cenna rozprawa habilitacyjna i opracowanie Mieczysława Wrzosek ukazujące polskie formacje wojskowe w trakcie zmagani wojennych w latach 1914–1918. Wartościowa okazała się też monografia Włodzimierza Kozłowskiego, która prezentuje artylerię polskich formacji wojskowych podczas I wojny światowej. Z kolei losy II Korpusu przedstawili: Rajmund Bergel, Henryk Bagiński oraz Mieczysław Wrzosek. Szczegółowe informacje o Legionie Wschodnim zawiera praca Jana Rzepeckiego. Dla ukazania funkcjonowania w czasie I wojny światowej polskich organizacji politycznych oraz ich wpływu na jednostki legionowe pomocne były prace Andrzeja Garlickiego i Janusza Pajewskiego. Z kolei zagadnienia orientacji austriacko-polskiej szczegółowo opisuje Włodzimierz Suleja, a politykę rosyjską w kwestii polskiej na początku wojny – Aleksander Achmatowicz. Nadmienić także wypada o innych publikacjach, które odnoszą się do tematyki niniejszej pracy. Dotyczy to zwłaszcza Włodzimierza Sulei i biografii Hermana Liebermana. Uwzględniono bogatą literaturę wydarzeń dotyczącą bitwy pod Rarańczą Mieczysława Boruty-Spiechowicza oraz Rajmunda Bergela. Natomiast wojną w Galicji w 1919 r. zajmowali się Witold Hupert, Maciej Kozłowski oraz Michał Klimecki.

Wiele uwagi sprawom księży kapelanów poświęcił generalny dziekan WP ks. ppłk dr Julian Humeński, autor naukowych artykułów m.in. na temat duszpasterstwa wojskowego. W 1987 r. ukazała się praca Janusza Odziemkowskiego i Bolesława Spychały, w której zaprezentowano ustalenia dotyczące głównie katolickiego duszpasterstwa wojskowego (innym wyznaniom poświęcono niewiele uwagi). Autorzy szczegółowo omówili umocowanie prawne duszpasterstwa, uprawnienia i obowiązki księży kapelanów na poszczególnych stanowiskach, strukturę organizacyjną duszpasterstwa wojskowego, pracę duszpasterzy wojskowych.

W ostatnich latach literatura przedmiotu wzbogaciła się o nowe artykuły i monografie. Służbie kapelanów wojskowych w LP poświęcili swoją uwagę Wiktor Krzysztof Cygan i Wiesław Jan Wysocki. Jest to opracowanie o charakterze syntetycznym prezentujące szkice kapelanów legionowych. Należy też zaznaczyć, że pomocna okazała się praca ukazująca sylwetki działaczy ludowych urodzonych przed 1890 r. autorstwa Tadeusza Kisielewskiego. Autor sięgnął również do prac, w których obszernie opisane są losy Polaków na ziemiach okupowanych przez Rosjan w 1939 r. – przez m.in. Jerzego Węgierskiego i Albina Głowackiego.

Niezwykle przydatną okazała się kwerenda prasowa, której efekty stanowiły jedyne źródło informacji na temat wydarzeń z życia kapelana. W pracy wykorzystano liczne czasopisma, zwłaszcza związane z ruchem ludowym z lat 1926–1939. Źródłem wiadomości dotyczących J. Panaśa była prasa codzienna, tygodniki, miesięczniki oraz czasopisma specjalistyczne. Spośród tych periodyków najbardziej przydatna okazała się m.in. „Gazeta Grudziądzka”, „Zielony Sztandar” i „Piast”. Na ich łamach J. Panaś publikował wiele cennych artykułów, które wyróżniały się wysokim poziomem. Publikował on także m.in. w takich pismach,

jak: „Panteon Polski”, „Polska Zbrojna”, „Myśl Niepodległa”, „Szaniec”. Zdecydowanie gorzej przedstawia się z kolei stan źródeł odnoszących się do etapu młodości kapelana, jak również do kresu jego życia. Natomiast aktywność bohatera pracy na płaszczyźnie publicystyczno-politycznej odzwierciedlają głównie publikacje prasowe.

Bogatsze niewątpliwie są zasoby archiwalne i literatura dotyczące lat 1914–1918, w tym przede wszystkim dziejów Legionów Polskich. Są to zagadnienia stosunkowo dobrze znane i bogato opracowane. Stąd celowy zabieg autora o podzieleniu niniejszej pracy z tego okresu na trzy mniejsze rozdziały, aby uniknąć dysproporcji pod względem objętości.

Struktura i treść rozprawy

Struktura niniejszej rozprawy odzwierciedla zastosowanie przy jej podziale kryterium chronologiczno-problemowego, co umożliwiło przejrzyste przedstawienie losów i dokonań bohatera w najważniejszych etapach jego życia: w LP podczas I wojny światowej oraz w II Rzeczypospolitej. Należy podkreślić, iż w niniejszej pracy zagadnienie legionowe zostało szeroko zaprezentowane, gdyż działalność J. Panasia w LP jest dobrze udokumentowana zwłaszcza opracowaniami o charakterze wspomnieniowym.

Niniejsza praca składa się z dziewięciu rozdziałów. Pierwszy ukazuje lata młodości oraz początki posługi duszpasterskiej przyszłego kapelana. Kolejne trzy rozdziały dotyczą poszczególnych etapów Legionów Polskich, z którymi przemierzył cały szlak bojowy bohater pracy. Natomiast piąty rozdział opisuje internowanie oraz proces w Marmaros-Sziget. W szóstym rozdziale uwypuklono rolę J. Panasia w walkach o wschodnie granice Polski. Kolejny rozdział poświęcony jest funkcji dziekana, którą pełnił kapelan w Wojsku Polskim. Rozdział ósmy przedstawia działalność bohatera pracy w szeregach polskiego ruchu ludowego i ukazuje jego aktywność na gruncie społeczno-politycznym i gospodarczym. Ostatni fragment pracy obejmuje schyłek życia kapelana oraz różne hipotezy dotyczące jego śmierci.

Niniejszą pracę uzupełniają aneksy zawierające wykaz publikacji książkowych ks. J. Panasia oraz schemat organizacyjny duszpasterstwa Legionów Polskich (styczeń 1917 r.). Zamieszczony został także zestaw fotografii J. Panasia, odznaczenia wojskowe oraz niektóre reprodukcje winiet „Gazety Grudziądzkiej”, w której publikował kapelan jako redaktor naczelny.

Wnioski końcowe

W poniższej rozprawie przedstawiono wielowątkową biografię tego duszpasterza, oddanego legionisty i żołnierza. Był to człowiek porywczy, lecz zarazem żarliwy i bezkompromisowy patriota. Występując w sutannie chwycił, gdy była taka potrzeba, za karabin. Walce o odrodzenie Polski poświęcił lata młodości.

Józef Panaś należał do postaci nietuzinkowych i tym samym zasługuje na zainteresowanie badawcze historyka. Odcisnął swoje piętno na bardzo wielu polach: działalność niepodległościowa przed I wojną światową (Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” i Drużyny Bartoszwowe), kapelaństwo (LP, WP), publicystyka, działalność redaktorska, aktywność polityczna (ruch ludowy), działalność społeczno-katolicka (spółdzielczość, oświata), a także praca konspiracyjna pod okupacją sowiecką.

Za swoje zasługi był uhonorowany – jak już wspomniano – wieloma wysokimi odznaczeniami. Po II wojnie światowej był jednak zapomniany. Dopiero po dziesięcioleciach jego postać zaczęto stopniowo przypominać. Dostrzegła go nawet polska kinematografia. W filmie pt. „Zamach stanu” w reżyserii Ryszarda Filipskiego z 1981 r. w rolę kapelana wcielił się aktor Józef Nowak.

Bohater opracowania – Józef Panaś pochodził z niezamożnej rodziny chłopskiej. Żył na przełomie wieków i epok, Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego, niewoli narodowej i wolności. Był w gronie szczęśliwego pokolenia, które po 123 latach zaborów doczekało się w 1918 r. odzyskania przez Polskę niepodległości. Równocześnie jednak kapelanowi przyszło przeżywać dramat jej utraty w 1939 r. Od wczesnych lat młodości J. Panaś, uczestniczył już w życiu społecznym. W trakcie nauki angażował się w działalność społeczną w swojej rodzinnej miejscowości. Wartości wyniesione z domu rodzinnego i uczestnictwo, m.in. w Drużynach Bartoszwowych stały się fundamentem jego niezłomnej postawy. Był wrażliwy na wszelkie przejawy niesprawiedliwości. Pierwsze doświadczenia społecznej aktywności natchnęły go wiarą w zdolność chłopów do solidarnego działania.

Służba w LP stanowiła początek jego kariery wojskowej. Rozpoczęła się ona od objęcia funkcji podoficera prowiantowego 4 batalionu LP, później zaś kapelana 2 pp, następnie 3 pp II Brygady LP, wreszcie superiora połowego. Cechowały go walory dowódcze i organizacyjne oraz niepospolita odwaga, co sprawiło, że żołnierze legionowi, którym patronował dzielnie przemierzali szlak bojowy z II Brygadą LP, walcząc z zaborcą. W krytycznych chwilach 27-letni kapelan wydatnie podnosił morale legionistów, dzięki czemu nie tracili oni nadziei na zwycięstwo.

Wydarzeniem przełomowym dla ks. J. Panasia był zamach majowy 1926 r. i następnie jego zachowanie podczas mszy św. sprawowanej za ofiary tego przewrotu. W trakcie liturgii kapelan na znak protestu zrzucił wszystkie przyznane mu dotychczas odznaczenia i ordery. Nie był to czyn spowodowany nagłym odruchem, lecz krok świadomy. Był on aktem dużej odwagi cywilnej kapelana w sytuacji, gdy większa część społeczeństwa polskiego przewrót poparła. Bohater pracy zdecydowanie potępił przywódców tego zamachu i odtąd stał się nieprzejednanym przeciwnikiem obozu sanacji. W tym momencie zakończyła się jego 12-letnia kariera w WP.

Należy zaznaczyć, że kolejnym etapem w życiu ks. J. Panasia była działalność polityczno-społeczna oraz publicystyczna. Po przewrocie majowym, wstąpił w szereg PSL „Piast”, z którym ideowo był blisko związany. Angażował się na

rzecz emancypacji ludności chłopskiej. Swoje liczne artykuły na ten temat publikował na łamach czasopisma „Piast”, „Gazety Grudziądzkiej” oraz w „Zielonym Sztandarze”. Postulował w nich potrzebę poprawy położenia wsi polskiej i jej mieszkańców. Zwalczał wyzysk ludności wiejskiej i niesprawiedliwość ekonomiczną. Ksiądz kapelan już od młodych lat interesował się zagadnieniami społecznymi i ekonomicznymi. W jego publikowanych artykułach można dostrzec, iż dostrzegał powstający „agresywny charakter wielkiego kapitału”. Łączyły go szczególne więzi z klasą chłopską, z której się wywodził i której bronił. Opowiadał się za solidarnością wszystkich ludzi pracy. Był także orędownikiem współpracy chłopów polskich i ukraińskich na płaszczyźnie gospodarczej i politycznej.

Nadrzędnym celem działalności ks. J. Panasia było dobro państwa polskiego, opartego na zasadach demokratycznych. Niewątpliwie dawał też ogromne korzyści SL i przyczyniał się do konsolidacji różnych organizacji funkcjonujących na wsi. Swoimi śmiałymi wystąpieniami i oddaniem ruchowi ludowemu zyskał wielkie uznanie w oczach ludności wiejskiej. Jego autorytet jako eksperta od spraw gospodarczych niezmiennie był bardzo wysoki, choć jego poglądy polityczne ulegały ewolucji wraz ze zmianami stosunków politycznych w kraju i umacnianiem dyktatury. Brał udział w setkach wieców, przemawiał, święcił sztandary ludowe. Organizował zgromadzenia, wygłaszał odczyty, brał udział w licznych zebraniach. Współorganizował też wiele strajków protestacyjnych w związku z uchwaleniem nowej sanacyjnej konstytucji w 1935 r. W walce z sanacją poszukiwał sojuszników wśród całej opozycji. Walcząc z sanacją ks. J. Panaś znalazł się także w konflikcie z ówczesną hierarchią kościelną. Nie wahał się bowiem nawet przed walką z biskupami, którzy opowiedzieli się po stronie rządu. Mimo że niektóre pomysły ks. J. Panasia na płaszczyźnie politycznej, ale i społeczno-gospodarczej budziły kontrowersje, to jednak jego intencje były szczerze i przepojone troską o losy kraju, a zwłaszcza o środowisko, z którego wyszedł. Daje się zauważyć, że wraz z upływem lat stawał się w swoich ocenach coraz bardziej obiektywny i pragmatyczny.

Rysując sylwetkę bohatera pracy, należy również uwypuklić jego cechy osobowe: był człowiekiem skromnym, zadziwiał pracowitością, oddaniem sprawie wsi i ruchu ludowego. Ksiądz J. Panaś został zwolniony z pełnionych funkcji w WP i odtąd rozpoczęła się jego aktywność na rzecz trudnej walki o emancypację klasy chłopskiej. Był zwolennikiem W. Witosa, co nie przeszkodziło mu niejednokrotnie w podejmowaniu decyzji sprzecznych z poglądami prezesa PSL „Piast”.

Wybuch II wojny światowej zastał ks. J. Panasia we Lwowie. Jako jeden z pierwszych przystąpił do organizowania w tym mieście antysowieckiej konspiracji. Ten trybun chłopskiej sprawy – ks. płk J. Panaś nie przeżył jednak kolejnej wojny. Po raz ostatni był widziany w końcu marca 1940 r. Mając 53 lata, zginął we Lwowie wiosną tego roku z rąk oprawców z NKWD. Niestety nie posiada on nawet symbolicznego grobu.

Summary

Colonel Priest Józef Panaś (1887–1940). Chaplain of the Polish Legions, Political Activist and Publicist

The purpose of this dissertation is to present the significant achievements and activities of this chaplain in many areas of his life. He is not a person well known and has not gained a rightful place in the Polish historiography. The author of this dissertation attempted to analyze the role of chaplain in the functioning of the Polish Legions, the battle for Przemyśl and pastoral work in the Polish Army. Also considered the impact of the priest chaplain on the activities of the peasant movement, attempted to determine the degree of the impact of journalism Socio-political face of ideological and programmatic opposition government. The author did not omit the question of the position of chaplain in the structures of conspiracy Lvov under Soviet occupation.

Key words: Józef Panaś, Polish Legions, Biography